

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

362

פרשת ויגש

תשפ"א

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

'ברוך שחלק מקבדו' ליוסף

"וַיֹּאסֹד יוֹסֵף מִדְּרַכְתּוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אֲבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְנֹאָרָיו וַיִּבֶךְ עַל צְנֹאָרָיו עוֹד" (מו כט)
 "אָבִל יַעֲקֹב לֹא נָפַל עַל צְנֹאָרָיו יוֹסֵף וְלֹא נִשְׁקוּ, וְאָמְרוּ רְבוּתֵנוּ (דָּרָךְ אֶרֶץ זֹטָא פ"א) שֶׁהִיא קוֹרֵא אֶת שְׁמֵנוּ" (רש"י).

לכאורה יש לתמה: משה נפשו, אם יעקב ויוסף נפשו בה בשעה שחל חיוב קריאת שמע, מדוע לא הצטרף יוסף לקריאת אביו, ואם נפשו בזמן אחר, מפני מה דוקא עתה בחר יעקב לקרוא את שמעו?

באר הכתב סופר:

יעקב אבינו כבד את יוסף בנו כמלך (ראה מגלה טז ב). הסבה שאנו נוהגים כבוד במלכי ישראל היא משום שחל מלכי המלכים בחר לחלק להם מקבדו, וכפי שחלם גשח הברכה שתקנו חכמים (ברכות נה ב) על ראיתם: "שחלק מקבדו ליראיו". לפי זה נמצא שכל שכלבד שמים חשוב בעיני האדם, ממילא מתרבה כבוד המלך, שפאמור נוטל חלק בכלבד שמים.

כאשר נפגש יעקב עם יוסף ויבקש לכבדו בכבוד מלכים, רצה יעקב להראות ליוסף כי אינו מכבדו משום שפרעה על מנהו למלך, אלא משום שה' יתברך חלק לו מקבדו. על כן עמד והגדיל כבוד שמים בקריאת שמע, ומתוך כך אף כבודו של יוסף גדל והתעלה.

ש"ת 'כתב סופר' אורח סי' לו

איך להתפלל במקום עבודה זרה

"וַיִּבְרַךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֵעָה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרֵעָה" (מו יז)

"דָּרָךְ כָּל הַנְּפֹטְרִים מִלִּפְנֵי שָׂרִים, מְבָרְכִים אוֹתָם וְנוֹטְלִים רְשׁוֹת. וְמִה בְּרָכָה בְּרָכָה? שֶׁיַּעֲלֶה גִילּוֹס לְרִגְלָיו. לְפִי שְׂאִין אֶרֶץ מִצְרַיִם שׁוֹתֶה מִי גִשְׁמִים אֵלָּא גִילּוֹס עוֹלָה וּמִשְׁקָה, וּמִבְּרַכְתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וְאֵילָף הִיא פְּרֵעָה בָּא עַל גִּילּוֹס וְהוּא עוֹלָה לְקִרְיַתוֹ וּמִשְׁקָה אֶת הָאֶרֶץ" (רש"י, ע"פ תנחומא נשא כו).

מדוע המתין יעקב מלבד את פרעה עד צאתו ולא ברכו מיד בבואו?

פרש האדמו"ר רבי אשר ישעיה מרימנוב:

ביתו של פרעה היה מלא בעבודה זרה, ולפיכך יעקב לא היה יכול לברכו ולהתפלל בעבדו אלא בצאתו. כעין זה פשוט חכמים (שמו"ר יב ה) הסבה שמשוה רבנו אמר (שמות ט כט): "כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה'", לפי שלא רצה להתפלל בתוך ארץ מצרים שהיתה מלאה עבודה זרה.

'משנזי מלך'

חיים בזכות צ' אמינים

"וַיֹּאמְרוּ הַחֲתָנִים נִמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנֵינוּ" (מו כה)

החיד"א הביא בשם המקובל רבי אליעזר נחמן פואה, תלמיד הרמ"ע מפאנו, שאשה אחת שמעה מפי מזיק שנשלח להזיק את בנה, שהוא אינו יכול לקיים שליחותו ולהזיקו, לפי שהיא הקפידה לענות צ' אמינים באותו היום.

דורשי רשומות הביאו רמז לדברים מפסוק זה: "וַיֹּאמְרוּ הַחֲתָנִים, בְּזֻכּוֹת 'נִמְצָא' - אוֹתִיּוֹת: 'צ' אָמֵן'.

ראה 'מדבר קדמות' מערכת א אות לג

שתתקצר הדרך לפנינו. זאת כדי שהבשורה הטובה על היותו חי ומלך במצרים תגיע לאביו במהירות, ובכך יתמטטו הצער והאבל שבהם היה שרוי מיום מכירתו ועד עתה. תפלתו זו אכן התקבלה, כפי שנתן ללמד מסמיכות הכתובים: "וַיַּעַל מִמִּצְרַיִם" וּמִדָּ: "וַיֵּבֵאוּ... אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם".

תפלה זו של יוסף אף נרמזה בפסוק: "אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדָרָךְ - בְּגִמְטְרֵיהֶ: "א-ל אֱלֹקִים הוּא" יִנְצֵר לָכֵן זֶה הַדֶּרֶךְ".

שפתי פהן

'שם גדול' על ידי 'תשועה גדולה'

"אֲנִי אֲרֹד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנִי אֶעֱלֶךְ בָּם עֲלֵה" (מו ד)

כתב ה'בית הלוי' שבפסוק זה טמונה "ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות" שהבטחו יעקב, והיא: "אֲנִי אֲרֹד עִמָּךְ מִצְרַיִם" - כל זמן שבניך יהיו נתונים בקשי הגלות, אף שמי יתברך ירד עמכם בכך שיהיה נסתר ונעלם בסדר הנהגת השבוע. ורק בעת אשר: "וְאֲנִי אֶעֱלֶךְ" - לְצִדְרָ: שְׁוֹעַתָּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲנִי: "וְאֲנִי... גַם עֲלֵה" - גַּם שְׁמִי יַעֲלֶה עִמָּכֶם כְּשִׁיתְּפָרְסֶם בְּנָסִים שְׁאֵעֲשֶׂה לְמַעַן יִשְׁוֹעַתֶּם, וְזֶהוּ בִּטְחוֹן גָּמֹר שֶׁלֹּא יִאֲבֹדוּ חֲלִילָה".

בכך פרש רבי אהרן מייאסינקי, ר"מ בישיבת פרשבורג, את הודאתנו בתפלת 'על הנסים' הנאמרת בימי התנחלה: "וְלֹךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ, וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וְפָרְקָן כְּהִיּוֹם הַזֶּה". תבוא: "וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה..." נראות לכאורה מיתרות, שהלא כל מהותה של תפלה זו היא הודאה על תשועתם של ישראלי?

על פי דברי ה'בית הלוי' יש לומר כי בכך אנו מבטאים הודאה מיוחדת על כך שקיים הקדוש ברוך הוא את הבטחתו האמורה: "וְלֹךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל... בְּעוֹלָמְךָ" וְכַּאֲשֶׁר: "וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה".

'בית הלוי': מונח אהרן בראשית עמ' שסט

כך יש לגשת לתפלה!

"וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו הַיְּהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדָבָר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל יִחַר אַפְּךָ בְּעִבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה" (מד יח)

"כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה" - חשוב אתה בעיני כמלה, זה פשוטו (רש"י).

יש להבין: כיצד העבדה שיהודה מחשיב את יוסף כמלך תוכל להרגיע את פניו של יוסף על כך שהוא מדבר אליו קשות? הלא אדרבה, דוקא משום כך היה עליו לנהוג בו ביתר כבוד?

פרש רבי יוסף נחמיה קורניצר רבה של קראקא:

אמר יהודה ליוסף: הלא כאשר אדם פשוט והמוני מבזה איש נכבד ורם, לא ישים הלה לב למלותיו; אף אתה - כיון שאתה גדול בעיני כמלה, דברי הקשים אינם אומרים לפגיע בך.

אף אנו מסתייעים בטענה זו בבואנו להתפלל ולבקש על צרכינו מהקדוש ברוך הוא. אף שלא אחת אנו נכשלים לדאבוננו בפגיעה בכבוד שמים, אומרים אנו לפני ה': הלא מלא כל הארץ כבודך, ואילו אנו 'קרוצי חמר', ואם כבודו של מלך בשור ודם אינו נפגם כתוצאה מפגיעתו של איש פשוט, על אחת כמה וכמה כבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא. על כן בל ימנעו חטאינו את תפלותינו מלהתקבל.

לכך רמזו חכמים כשהורגו (ברכות י ב): "אל יעמד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל"; מי שלבו גבוה, לא יהיה לו פתחון פה להתפלל בשעה שהוא פוגם בכבוד שמים, ורק העומד 'במקום נמוך' בכך שהוא מכיר בפחיתות ערכו, אזי יש לו תקנה שלא יפריע עונו מלקבל תפלתו.

לרעיון זה אף כנו חכמים (בר' צג ו) בדורשם את הפסוק "וַיֵּגֶשׁ" - "הגשה לתפלה", שכן מדברי יהודה ליוסף, נתן ללמד כיצד יש לגשת לתפלה.

'חידושי רבנו יוסף נחמיה'

יוסף התפלל על קפיצת הדרך

"וַיִּשְׁלַח אֶת אֲחִיו וַיִּלְכוּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם אֵל תְּרַגְּזוּ בְּדָרָךְ; וַיַּעֲלֵנוּ מִמִּצְרַיִם וַיֵּבֵאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (מה כד-כה)

יש לתמה על סדר לשון הפתוח: "וַיִּלְכוּ", ולאחר מכן: "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם"; אם כבר הלכו מפניו, כיצד יכול היה לומר להם?

באר רבי מרדכי הכהן מצפת:

לא 'להם' אמר יוסף את דבריו, כי אם 'עליהם' נשא תפלה לפני הקדוש ברוך הוא לאחר צאתם

בספר הקדוים 'פתח עינים' (אשר הרמ"א מוה"ר ב'דרבני משה' או"ח כה ג) מבאר המחבר רבי משה בן רבי יקר אשכנזי את דברי חכמים (ברכות נג א): "גדול העושה אמן יותר מן המברך", ואילו דבריו:

"ואם יקשה בעיניו איך יכול להיות תבה אחת גדולה יותר מברכה? קח לה משל... כי ברכה בלי עניית אמן כמאכל בלי מלח, ומעט מלח שנותנים בתבשיל רב, יהיה כל התבשיל מתקן. אם בן המלח הוא העקר, אף על פי שהתבשיל מעט, כך האמן הוא מעט ועקר".

'בני אמונים', אמן לכל ברכה!

"היאכל תפר
מבלי
מלח?"
(איוב ו)

ברכת 'אזר ישראל בגבורה'

ה' עז לעמו ית'

הוא מניח לו, אלא חוזר ומנסה להכשילו בחטא פעם נוספת. ואכן, בדרך הטבע אין בכוזו של האדם לגבר על יצרו, אלא מלא הקדוש ברוך הוא מסייע לו בכך. כמאמר רבי שמעון בן לקיש (סנה גב ב): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו... ואלמלא הקדוש ברוך הוא שועזר לו - אינו יכול לו". אמנם, כדי לזכות לעזרה זו על האדם לבחור בטוב ולחזק בלבו את רצאת ה' ככל שיוכל, ובאשר יעשה את כל המאמצים מצדו, מבטח לו שהבואר ישלח לו את עזרתו ועמד לימינו.

רבי יעקב צבי מקלנבורג פרש שעל עזר אלקי זה אנו מודים בברכה זו. שאמלא היה הקדוש ברוך הוא אזר את עם ישראל בגבורה העצומה הנדרשת מהם כדי להכניע תחתם את היצר, לא היו הם עומדים בפניו (ענין תפלה הבא בסדר דרך תמים עמ' כג).

גבורת האמונה

עוד פרש רבי יהודה בן יקר (פרוש התפלות והברכות ח"ב עמ' כד) שבברכה זו אנו מודים לקדוש ברוך הוא על כך שהוא מחזק את ישראל להיות אחוזים ודבוקים באמונתו, כפי שנאמר (ישעיה יא ה): "והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו".

מפני חטאינו נגזרה עלינו גלות. מטבעה היא רוחית יסורי גוף ונפש שעלינו לקבל בהאבה ובהכנעה, מתוך אמונה ובטחון בה' שישמרנו ויצילנו מכל רע, ומתוך צפיה עמוקה לגאולה שבוא תבא בקרוב. אולם כאשר במהלך הגלות נגזרות עלינו גזרות המאיימות על אמונתנו ועתידנו הרוחני, חובה עלינו להתאזר במדת הגבורה, לעמד ללא חת מול מבקשי רעתנו ולאחז באמונה בכל תוקף, ובכך לבטל עצמתם ולהפך מחשבבתם. לגבורה

זו לא היינו מגיעים אלא מלא היה הקדוש ברוך הוא עומד לימינו כנגד הקשים עלינו, ועל כך אנו מודים בברכת: "אזר ישראל בגבורה" - שהוא נותן לנו את הכת להחזיק באמונתנו גם בעמק הגלות (פסח נפתלי ז"ל סופר ח"ב דרוש יז).

כהמשך לדברים יש לומר, כי אם יש להקפיד להשלים כל ברכה באמצעות גיית אמן אחריה, על אחת כמה וכמה בברכה זו שבה אנו מודים על הכת שבאמצעותו אנו מחזיקים באמונתנו, יש להשלימה בעגית אמן. שהרי כל ענינה של אמן הוא חזק האמונה, וכפי שכתב רבנו בחיי (שמות יד לא): "ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כלה תשנו לנו רבותינו וזכרונם לברכה בתפלה ובברכות לענות אמן, שהיא נגזר מלשון אמונה..."

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אזר ישראל בגבורה - על כך שהוא חוזר אותנו בלבוב מיד המפריד בין חלקו העליון של הגוף לחלקו התחתון, ובאמצעותו אנו מסגלים לגבר על יצרנו.

אמן - אמת שעלינו להודות לה' על כך שהעניק לנו מלבוב החוצץ בין שני חלקי גופנו ומאפשר לנו להתגבר על יצרנו.

ברית ותורה בחלום הלילה

מגוריו, בפני קהל של תלמידי חכמים ויודעי ספר.

רבי נחום מסר את השעור בענין ברכת 'מעין שלש', ובדבריו הזכיר את הספור האמור. הוא תאר את אשר שמע מאביו, כיצד ראה בעיניו את הספא מזכיר 'ברית ותורה' בברכת 'מעין שלש', על פי דברי המחזור ויטרי', והדגיש כי הספא התייר לאביו נהג כן, אך לא להורות כן לרבים.

כמה ימים לאחר מכן נגשו לרבי נחום כמה אברכים נחושי מבט ואמרו לו: "חפשונו במחזור ויטרי' ולא מצאנו בשום מקום שהוא מורה לומר 'ברית ותורה'".

רבי נחום השתומם; כבר שנים רבות שספור זה נשמע מפיו בפני מון רחב של קהלים, ואיש מעולם לא ערער על הדברים. אף הוא סמך על דברי אביו ולא עלה בדעתו לחפש את הדברים במחזור ויטרי'. תוך כדי דבור הוא נטל מארון הספרים את הספר 'מחזור ויטרי' והחל לחפש בכל מקום אפשרי, ואכן צדקו האברכים - הקטע המבקש לא נמצא.

הדבר גרם לרבי נחום צער גדול; היתכן שבמשך עשרות שנים הוא מכרז בנפש מטעה? היתכן שאביו טעה חלילה? ולמעלה מזה, היתכן שהספא הקדוש טעה? ואולי בכלל הוא זה שטעה בפרטי הספור?

בצער נסה הוא לפנות לכמה וכמה אנשים שהכיר כידענים ובקיאם, ובקשם לברר את הדבר, אולם הללו העלו חרס בידם.

בשעת לילה מאחרת עלה רבי נחום על יצונו, כשחווה טורד בפתרון התעלומה. והנה חלום... תוך כדי שנה הופיע לנגד עיניו אביו, רבי מנחם מנדל, ואמר לו: "ראיתי שאתה בצער גדול על אי מציאת דברי 'המחזור ויטרי'". דע לי כי דברי הספא נכונים וברורים, ואם תרצה לדעת היכן כותב זאת 'המחזור ויטרי', פנה נא לאיש זה, והוא יראה לך...". באמרו זאת הצביע רבי מנחם מנדל לבנו על יהודי בעל צורה שעמד לצדו, ומיד נעלם מעיניו.

רבי נחום הכיר היטב את אותו יהודי מיד. היה זה שכנו באותם ימים, הגאון החסיד רבי אליעזר דוד פרידמן, מגדולי רבני לונדון. באותה עת גר בבני ברק, ברחוב רש"י, סמוך ונראה לביתו של רבי נחום.

ביום שלמחרת מהר רבי נחום לעלות לביתו של ידידו של רבי אליעזר דוד, ספר לו על החלום הקרוב ושאף אותו האם קדבר החלום הוא אכן יודע היכן מובאים דברי 'המחזור ויטרי'.

רבי אליעזר דוד התרגש עד מאד לשמע החלום ואמר בהתפעלות: "אכן כן, לפני שבוע ימים ראיתי את דברי 'המחזור ויטרי' לראשונה, ואמנם הדברים אינם מובאים במקומם הטבעי - בהלכות ברכות. אלא בהלכות ליל הסדר (סי' נט). שם הביא 'המחזור ויטרי' את נסח ברכת 'מעין שלש' הנאמרת אחר שתיית ארבע הפוסות: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן ועל תבואת השדה ועל ארץ חמדה טובה וירחבה שריצית והנחלת לאבותינו לאכל מפריה ולשבע מטובה ולהודות לך עליה ועל ברית ותורה שנתת לנו".

יוו העפדים והשקיעים מכך מב עמ' קיח

הספא, שכבר היה זמן מפלג באותו שנים, התאזר במרץ נעורים ופעל להקים מחדש את ישיבתו בעיר חברון, כשאליז מצטרפים עשרות מבני הישיבה שעלו עמו לארץ הקודש, ועליהם נוספים תלמידים ומבקשי מוסר מבני הישוב המתחדש בארץ.

אחד מהתלמידים המקורבים שעלו עם הספא היה הגאון רבי מנחם מנדל שיינין זצ"ל, אביו של הגאון רבי נחום שליט"א, אב"ד אשדוד.

הספור החל בכך שבימים מן הימים נכנס רבי מנחם מנדל לביתו של הספא בדיוק בשעה ששים לאכל מפרות שבעת המינים שנתברכה בהם ארצנו הקדושה ועמד לברך את ברכת 'מעין שלש'.

פתלמיד ותיק דע רבי מנחם מנדל להעריך ולקשר את ההזמנות הנדירה שנקראה בפניו. נעמד הוא אפוא בהשקט בפניסה לחדר, התבונן ברכו בפניו של הספא והטה אגזיו כפארפסת כדי להקשיב לברכתו.

הספא ברוך את הברכה במתינות ובהטעמה כהרגלו בקדש. בקולו הנעים ובסבר פיו המתון יצא הוא משמעות כל מלה שיצאה מפיו. רבי מנחם מנדל הקשיב ולפתע נדדו כשלהפתעתו הוא שמע שהספא משנה מהנשח המקבל ומוסיף בתוך נסח הברכה הדואה יתרה: "על ברית ותורה שנתת לנו".

הדברים היו לפלא בעיניו של רבי מנדל, ומיד עם סיום הברכה הוא קפץ ממקומו והביע את תמיהתו באגני הספא: הלא נסח זה לא הזכיר בפוסקים, ואדרבה, רבים הוכיחו מכך שאין מזכירים ברית ותורה בברכת 'מעין שלש'. היות שהזכרת 'ברית ותורה' אינה מעקבת, ומדוע הספא אינו מכרז בנשח הרגיל?

הספא הקשיב לשאלתו בתשומת לב והשיב לה בקצור: "לנשח זה יש מקור קדום במחזור ויטרי', ועל פיו אני נוהג לאומרו". לאחר הרהור קל הוסיף: "אתה עצמך יכל לנהג כן, אך במסורתא מקדש, אל תורה כף לאחרים".

שנים רבות חלפו מאז. הספא נפטר לבית עולמו, ורבי מנדל נשא והקים משפחה לתפארת בישראל ברוחו והשראתו של מורו ורבו, הספא זצוק"ל. וכמכפפה, בין ההנהגות שהמשיך להנהיג בביתו היתה הזכרת 'ברית ותורה' בברכת 'מעין שלש'.

אף בני אחריי המשיכו במסורת זו ללא עוררין, עד לאותו יום שבו נקרא רבי נחום, בנו של רבי מנחם מנדל, למסר שעור בהלכות ברכות באחד מבתי הכנסת באזור